

HÂMİDÎ-ZÂDE CELİLÎ ve GAZELLERİ

Şevkiye KAZAN*

ÖZET

Hâmidî-zâde Celilî, XVI. yüzyılın ikinci yarısında eser vermiş bir divan şairidir. Şair, mesnevileri ve gazelleri ile ilgi çeker. Çalışmamızda Celilî'nin hayatı, eserleri, edebî kişiliği ortaya konulmuş ve yayına hazırlanan gazellerinden örnekler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hâmidî-zâde Celilî, XVI. yüzyıl, mesnevî, gazel, Klâsik Türk Edebiyatı.

HÂMİDÎ-ZÂDE CELİLÎ AND HIS GAZELLES

ABSTRACT

Hâmidî-zâde Celilî is a poet of Classical Turkish Literature who wrote books in the second half of 16th century. He is famous for his mesnevis and gazelles. In our article his life, his literary features and his Works were explained and gazelles were prepared to publish.

Key words: Hâmidî-zâde Celilî, XVIth century, mesnevî, gazel, Classical Turkish Literature.

A. YAŞAMI HAKKINDA BİLGİLER

1.) Doğum Tarihi ve Yeri

Celilî, H.893/M.1487'de Bursa'da doğmuştur. Celilî'nin Husrev ü Şirin mesnevisinin¹ hâtîme bölümünde gözümüze çarpan beyitlerden doğum tarihini, onun kendi ağzından, öğrenmekteyiz:

Tokuz yüz on sekiz olmuşdı Hicret
Ki pâyân buldı bu tûmâr-ı mihnet

Bidâyet gurre-i âhır cümâdeyn
Nihâyet âhır-ı ûlâ-yı 'ıydeyn

Sorarsan ger bu nazm-ı dürr-nisârı
İki bin on tokuz oldu şümârı

Çü bahr-ı tab'dan bu dürr-i nâdir
Yigirmi beş yaşumda oldu sâdır(b.1967-1970)

Celilî'den söz eden tezkirelerden Sehi² ve Latifi³ onun İznikli olduğunu söylerken Aşık Çelebi⁴, Kınalızâde⁵, Beyânî⁶, Âli⁷, Ahdî⁸, Mehmet Süreyyâ⁹ ise onun Bursa'da doğmuş olduğu konusunda birleşmişlerdir.

* Yrd. Doç.Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, sevkazan@yahoo.com

¹ Şevkiye Kazan, "Hâmidî-zâde Celilî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Husrev ü Şirin Mesnevisi (İnceleme- Tenkidli Metin)" Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta, 1997.

² Sehi, "Tezkire-i Sehi", Âmid Matbaası, 1325, s.114.

³ Latifi, "Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)", (Haz. Rıdvan Canım), Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2000, s.213-214.

⁴ Aşık Çelebi, "Meşâirü's-Şu'arâ", G.M.Meredith Owens, London:Luzac,1971, v.65a-66b

⁵ Kınalızâde Hasan Çelebi, "Tezkiretü's-Şu'arâ", (Haz. İbrahim Kutluk), c.1 Ankara, TTK Yay.,1989, s.257-258.

⁶ Beyânî, "Tezkiretü's-Şu'arâ" (Haz. İbrahim Kutluk), Ankara, TTK. Yay., 1997, s. 61-62.

⁷ Âli, "Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (Haz. Mustafa İsen), Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1994, s.203-205.

⁸ Ahdî, "Gülşen-i Şu'arâ (İnceleme-Metin)"(Haz. Süleyman Solmaz), Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2005, s.250-253.

⁹ Mehmed Süreyya, "Sicil-i Osmânî-Osmanlı Ünlüleri", (Haz. Nuri Akbayır), c.2, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s.389.

Sehî'nin "Celîlî İzniklidür"¹⁰ deyip de aslında bir yanlışlık içinde bu karara vardığını, verdiği bilginin ise bizim Celîlî'ye ait olduğunu tahmin ediyoruz. Sadeddin Nüzhet Ergun'a göre¹¹ Sehî'nin ölmüş olarak gösterdiği Celîlî ya Bursalı Celîlî'den başka bir şairdir ya da onun bir aralık ölüm haberinin yanlış olarak duyulması üzerine yazılmıştır. Ayrıca tecennün eden İznikli değil, Bursalı Celîlî'dir. Nitekim bu yıl içinde tarihçi Âlî'nin onunla görüştüğünü, Âşık Çelebi'nin de Bursa'da bulunduğu sıralarda tanıştığını tezkirelerdeki bilgilerden anlıyoruz. Lâtîfî de Celîlî'yi İznikli olarak kaydetmekte ve II. Bayezîd devrinde yetişen Bursalı diğer bir şairi tespit etmektedir. Celîlî'nin Bursalı olduğunu iddia eden Âşık Çelebi¹² ile Âlî¹³ Lâtîfî'yi bu konuda eleştirir¹⁴.

Âlî¹⁵ "Zîrâ ki hamse nâmına mesnevîleri ve nazm-ı dil-âvîziyle şöhreti olan Celîlî, Sultân Süleymân 'asrındandır. Gerek Burusevî ola gerek İznikli..." diyerek Celîlî'yi Kanunî devri şairlerinden kabul etmektedir. Celîlî, II. Bâyezîd zamanında doğmuş ve eserlerinin bazılarını I. Selim zamanında yazmıştır. Âşık Çelebi'ye göre Husrev ü Şîrîn'ini I. Selim'e sunmuştur. Âlî de Âşık Çelebi'ye dayanarak H.923/M.1517'de Celîlî'nin "Âhî ile mu'âsır..."¹⁶ olduğunu söylemektedir. Bu rivayet Kanunî Sultan Süleyman ve hatta II. Selim devirlerini düşündürmekle beraber esasen Celîlî'nin I. Selim zamanında şöhret bulduğuna kuvvetli bir kanıttır.¹⁷

2. Adı ve Mahlası

Asıl adı Abdülcelîlî'dir. Celîlî'nin babası Hâmidî, oğlunu vasî bıraktığı İskender Lâlâ ile Mollâ Sinân'a hitaben söylediği şu beyitlerden onun asıl ismini anlamaktayız.¹⁸

Vasiyy ü nâzır itdüm bî-gümânî
Sikender Lâlâ vü Mollâ Sinânî

Benüm oğlum benüm Abdü'l-Celîlüm
Balık bâzârına ugratmayasuz

Şair, şiirlerinde Celîlî mahlasını kullanmıştır. Ayrıca kaynaklardaki bütün bilgiler de bu noktayı doğrulamaktadır. Sadeddin Nüzhet Ergun¹⁹ Celîlî'nin "Hâmidî-zâde ünvanıyla iştihâr" ettiğini söylemektedir.

3. Ailesi ve Akrabası

Celîlî, Hâmidî-i Acem veya Hâmidî-i İsfahânî olarak tanınan Mevlânâ Hâmidî'nin küçük oğludur.²⁰ Celîlî'nin babası, İran'dan geldiği için, Acem lâkabıyla tanınan ve Farsça ile Türkçe manzumeler yazan Hâmidî'dir²¹.

¹⁰ Sehi, s.114.

¹¹ Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, c.III. İstanbul, 1936, s.955.

¹² Âşık Çelebi, v.65a

¹³ Künhü'l-Ahbar, 1994:155

¹⁴ "... Molla Lâtîfî bu minvâl üzre yazup Edirneli Celîlî'yi Sultân Selim Han 'asrında ve İznikli Celîlî Sultan Süleymân zamânına yazmış iken Mevlânâ Âşık mücerred bir Celîlî yazup anı da İznikli sanup Burusevî iken 'adem-i tetebbu'na binâ'en İznikli yazdı deyü dahl itmişdür" (Künhü'l-Ahbar:155).

"Mevlidi Burusa'dan ve kendi rüzgârında keşti-i dilde olan leng fikr ü hayâlî-i belâgatla bahr-ı nazma salup cevâhir-i zevâhir-i eşadla sefineler tolduran rü'esâdandır. 'Aceb turfa lâtîfedür ki kendi Husrev ü Şîrîn'nin âhirinde beyt:

Hâmidî-zâde Celîlî Burusavî / Nazm idüp Şîrîn ü Husrev nâmesin

diyü sarîhan beyân iderler. Latîfî didükleri zarîf İznikidür diyü tezkiresinde hilâf-ı vâkî' kaydetmişdür (Âşık Çelebi: v.66b).

¹⁵ Künhü'l-Ahbâr, 1994:155

¹⁶ Künhü'l-Ahbâr, 1994:205

¹⁷ Ergun, 1943:948.

¹⁸ Âşık Çelebi: v.52a

¹⁹ Ergun, 1943:955.

Hâmidî'nin hayatı, sanatı ve eserleri hakkında geniş bir incelemeye yer vermiş olan İsmail Hikmet Ertaylan²² onun Bursa'ya gelişi hakkında bize bilgiler vermektedir. Hâmidî, H.880-881/M.1475-77'deki Kefe Zaferi için yapılan törenler sırasında padişah tarafından lutuf ve bağışlar sırasında kendisine verilen iki köle için teşekkür edeceği yerde, "biraz tarla ve iki öküz bahş itseydiniz de gûşe-nişin olsaydım." demek gafletinde bulunmuştur. Hâmidî'nin bencil ve nankör olduğunu gören padişah çok sinirlenmiş ve onu huzurundan kovmuştur. Felaketin büyüklüğünü daha o zaman farkedemeyen Hâmidî, gün geçtikçe hatasını anlamış ve telâfisi için pek çok çareye başvurmuştur. Ancak "cennetden dür olan Âdem gibi" perişân olarak ömrünü sürdürmüştür. Daha sonra, padişahın emriyle Bursa'ya I. Murâd türbe ve imaretine şeyh olarak gönderilen Hâmidî, başlangıçta bu görevi kabul etmek istememiş; fakat büyüklerden bazılarının sözleri onun aklını başına getirmiş; daha büyük bir felakete uğramamak için saraydan uzaklaşmayı göze almıştır. Kısacası Hâmidî'nin çileli hayatı, kaderin cilvesiyle, Osmanlı sarayında huzura dönüşmesinin arkasından yine sıkıntılar içinde son bulmuştur.

Celilî'nin kendisinden önce dünyaya gelen kardeşi Aziz Mahmûd'dur. Mahmûd'un H.875/M.1470'de İstanbul'da dünyaya gelmesiyle ilgili babası Hâmidî, 10 beyitlik Farsça bir tarih kıtası yazmıştır. Hâmidî H.881/1476'da Bursa'ya sürüldüğü zaman Aziz Mahmûd 5-6 yaşlarında olduğuna göre Abdülcelil ile ikisi arasında 17 yıllık bir yaş farkı vardır.²³

Hâmidî'nin vefatında Celilî, "mahbûb-i nev-civân ü hilâl-âsâ ahvâl ü ef'âlinde"dir.²⁴ Demek ki Celilî henüz genç yaştaiken babası vefat etmiştir.

4. Öğrenimi

Kaynaklar, Celilî'nin iyi bir öğrenim gördüğü noktasında birleşirler. Sehî'nin²⁵ " 'ulûmı tertîb üzre görmüşdür. Âhır ferâgat idüp tasavvufa meyl eyledi."; Âşık Çelebi'nin²⁶ "Celilî küçükden şâ'ir ve envâ'-ı fûn-ı nazma kâdirdi. 'Ulûma sülûk idüp tarîk-ı mu'tâda revân olup gâyet-i hareketin hidmet-i mevâlî ... Sehî Beg ıstılâhınca tarîkini tekmi idüp dersin görmüşdür."; Kınalızâde Hasan Çelebi'nin²⁷ "Evâ'il-i hâlinde kesb-i 'ilm ü kemâle iştigâl idüp dânişmend olduktan sonra 'aklına ihtilâl gelüp terk-i temennâ-yı câh u celâl idüp ..." sözlerinden Celilî'nin bilginlik derecesine ulaşmış olduğunu anlıyoruz.

Bir ara Bursa'dan İstanbul'a giden şair, Galata civarındaki meyhanelere takılmış ve Âhî (Benli Hasan, öl.H923/M.1517) ile dostluk kurmuştur. Âşık Çelebi'nin söylediğine göre, bir işret ortamında Âhî'ye şiirlerini okumuş; ama Âhî iltifat etmemiş, Celilî'ye şairâne küfürler savurmuştur.²⁸

5. Hayatı ve Kişisel Özellikleri

Celilî, Yavuz Sultan Selim'e methiyeler yazmasına rağmen padişahın herhangi bir iltifat görememiş, Bursa'ya dönüp Murâdiye zevâidinden aldığı altı akçe²⁹ ile geçimini sağlamaya mecbur kalmıştır. Ona bağlanan Murâdiye

²⁰ İsmail Hikmet Ertaylan, *Külliyyât-ı Divân-ı Mevlânâ Hâmidî*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1948; Hüseyin Ayan, "Hâmidî-zâde Celilî", *Türk Kültürü Araştırmaları*, c.17-21/S.1-2, Ankara, 1983, s.15-45.

²¹ bkz. İsmail Ünver, "Hâmidî'nin Türkçe Şiirleri", *Türkoloji Dergisi*, 1974, s.214-233

²² Ertaylan, 1948:15-16.

²³ Ayan, 1983:16.

²⁴ Âşık Çelebi, v.52a

²⁵ Sehî, s.114.

²⁶ Âşık Çelebi, v.52a

²⁷ Kınalızâde, 257.

²⁸ "bir meyhânedede cem' olup kendi ebyâtın ceste ceste belki deste deste okuyup sen dahi kitâbından bâ'zı ebyât okı diyüp ibrâm itmiş. Âhî asla cevâb virmemiş. Âhır Celilî şimdi yüz dâne gazel didüm adın Gül-i Sad-Berg kodum deyü germ olup birkaç gazel okudukda.." (Âşık Çelebi: v.52a)

²⁹ Âşık Çelebi: v.52a

zevâidinden “altı akçe vazife” büyük para değildir. Nitekim Fatih’in H.877/M.1472’de talebeye günde otuz, muıdlere ise beş akçe veriliyordu.³⁰

Yalnızlığa meyilli bulunan Celîlî, kimseyle konuşmak ve görüşmek istememiş ve ortadan kaybolmuştur. Bu arada öldüğü zannedilmiş ve Murâdiye zevâidinden olan altı akçelik ulûfesi kesilmiş ve mirasçıları mallarını paylaşmışlardır.³¹ Akrabaları daha sonra onu bulmuşlar ve Bursa’ya götürmüşlerdir. Taksime uğrayan ödenekten ancak üç akçenin kendisine iade edilmesinden sonra bu ücretle çok sıkıntılı günler geçiren şair, H.945/M.1538’den evvel şuurunu büsbütün kaybetmiştir.³²

Hemen hemen bütün kaynaklar onun genç bir yaşta iken tecennün ettiği ve manzumelerinden bir kısmını cinnet halinde yazdığını söylemektedirler. Yalnız yaşamayı seven, içine kapanık bir mizaca sahip olan Celîlî, “şûride-hâl ü dîvâne-reng”³³ dir.

Âşık Çelebi’nin belirttiğine göre³⁴, ayda bir hamama gider kimse yoksa yıkanmazmış. Berbere gittiğinde de kimse olmazsa tıraş olmazmış. Şuurunu kaybettikten sonra bazı zamanlar yalın ayak, baş açık ve kısmen çıplak olarak sokaklarda dolaşmış. Bazı zamanlar Kaplıca yolu üzerindeki evinin önünde durur, selâm verenin selâmını alır; fakat konuşmak isteyenlere yüz vermezmiş. Ara sıra Bursa Ulu Camii’ne gider; çarşıya çıkarmış. Yaz kış elinde bir yelpaze, sarığında da bir gül bulundurmuş. Bir akçeye satın aldığı bir şeyi, iki akçe verip taşıtmış. Celîlî meyve alıp parasını vermeden gider, onlar da şairin durumunu bildiklerinden paramızı ver, demezlermiş. Parası yanında olduğu zaman ise fiyatını sormadan borcunu ödermiş. Kimseye aldırış etmez, kardeşi Âzîz Mahmûd’un tavsiyelerine uymazmış.

Âlî³⁵, H.977/M1569 yıllarında kendisini derbeder bir şekilde Bursa çarşılarında gezer gördüğünü söylemektedir. Âlî, kendisini konuşturmak istemiş; ama Celîlî, “gam bana ağız açtırmaz ne söyleyeyim?” demiş ve kimseyle konuşmadan gitmiş.

Âşık Çelebi Bursa’ya gittiğinde Celîlî’yi hamamda görmüş ve konuşmak istemiş; Konuşmayı başaramayınca Celîlî’nin şiirlerini kasıtlı olarak yalan yanlış yüksek sesle okumaya başlamış. Yanlış okunan şiirlerini duyan Celîlî, dayanamayarak o şiirlerin kendisine ait olduğunu söylemiş ve doğrusu şöyledir diyerek şiirlerini okumaya başlamış. Âşık Çelebi fırsattan istifade ederek konuşmaya başlamış ve şu sıralarda neyle meşgulsünüz demiş. “Sizi Şeh-nâme terceme ider dirler vâki’ midür didüm. Vâki’dür didi. Yarısı oldı mı didüm. Kande yarısı ümiddür ki Allah’dan ‘inâyet ve evliyâu’llâhdan himmet irişe temâm idevüz didi.” sözleriyle Şeh-nâme’nin yarısının yazılmış olduğunu bizzat müelliften nakletmektedir.

Onun Bursa’da yaşadığını şiirlerinden de öğreniyoruz.

Bursa’yı degül ger arasan mülk-i cihânı

Bu hüsn ile bulunmaya hem-tâsı hemînün (G.215/7)

Kahr ateşiyle, Celîlî’nin gönlü ve canı, Bursa şehri gibi tekrar tekrar yanmaktadır:

Hayf kim âteş-i kahr ile Celîlî dil ü cân

Bursa şehri bigi tekrâr-be-tekrâr yanar (G.110/7)

Bursa’nın güzelleri acımasız, adaletsiz olur:

Merhamet umma Celîlî ol meh-i bed-mihirden

³⁰ Ayan,1983:29

³¹ Âhdî, 2005:250

³² Âşık Çelebi: v.52a; Kınalızâde:257; Ahdi:250.

³³ Latifi: 213-214.

³⁴ Âşık Çelebi: 65b-66a

³⁵ Kühnü’l-Ahbâr:203-204

Bursa şehrinde bilürsün hüblar bi-dâd olur (G.83/5)

Şairin iç dünyasındaki karışıklıklar, içinde kopan fırtınalar çevresiyle olan ilişkilerini de etkilemiştir. Adına eserler sunduğu Yavuz Sultan Selim'den gerekli ilgiyi görememiştir. "Penc-Genc" sahibi olmak için bu işe başlamış; fakat geçim sıkıntısından kurtulamamıştır. Husrev ü Şîrîn mesnevisinde gördüğümüz gibi şairin çerağı bile borç olarak aldığı mumla yanmaktadır. Kâğıt alacak parası olmadığı gibi mürekkebe de gücü yetmez:

Eger olmasa ebr-i fâkka mâni'
Olurdu kevkeb-i ümmid tâli'

Kişi kim olmaya kâğıd bahâsı
Olur mı nazmınun zîb ü bahâsı

Çü her şeb karzdan yana çerâğı
Komaz mikrâz-ı gam ana ferâğı

Eline girmese bir fûls-i ahmer
Ne deñlü yaza sürhın dîde-i ter

Diremsüz çünkü virmezler midâdın
Agardı çeşmüm ezmekden sevâdın (b.1973-1977)

İçinde bulunduğu bütün bu durumlar şairi üzmüş, duygu ve düşüncelerini samimi bir tarzda ifade etmiştir:

İsteme Ferhâd u Mecnûn dâsîtânın ey refik
Mihnet ü derd ü gamumdan bir iki efsâne tut (G.45/6)

Sıkıntı köşesinde gam, benim derdimi paylaşmasa, benim halimi gören dostlar üzülür, düşmanlar sevinirdi. Derdimi açıklayabilmek için dilimde konuşabilecek gücüm yok. Kanlı gözlerim olmasa, gönlümdeki yarayı kim bilebilirdi, der.

Dostlar gam-gîn ü düşmen şâd olurdu hâlüme
Günc-i mihnetde bana gam yâr-ı gam-hâr olmasa

Tâkat-ı güftâr yok dilde ki derdüm şerh ide
Kim bilürdi zahmumu ger çeşm-i hün-hûr olmasa (G.347)

Celili; sevgilisi, dostu olmayan bir bülbüldür ve bu yüzden çemende âh ile inleyişi bitmez:

Celili yârsuz ol bülbülüm ben
Ki dükenmez çemende âh u zârüm (G.279/12)

İster ayıplama dağında ister özlem sahrasında olsun, Celili'nin Ferhad ile Mecnun gibi teselli verecek kimsesi yoktur:

Eger kûh-ı melâmetde eger sahrâ-yı hasretde
Benüm Ferhâd u Mecnûn gibi gam-küsârüm yok (G.192/3)

Aslında onun yeri fazl ehlinin olduğu yerdir:
Ey Celili çün kemâl ü ma'rifetdür meskenün
Ehl-i fazl içre yirün kamudan a'lâ yaraşur (G.91/3)

Murad Ka'besini tamir etmek istersen önce Celili'nin gönlünü ele al:
Ta'mir itmek ister isen Ka'be-i murâd
Gönlün Celili'nün ele al kim garîbdür (G.87/7)

6. Ölümü

II. Bayezîd zamanında doğan şair, II. Selim zamanında vefat etmiştir. Celili'nin ölüm tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Tuhfe-i Nâilî'de H.971/M.1563-64 olarak verilir. Ancak, Âli'nin Kühü'l-Ahbâr'ı yazdığı sıralarda onunla konuşmuş olmasından H.977/M.1569'dan kısa bir süre sonra öldüğü düşünülmektedir.

B . Eserleri

Celîlî'nin Hamsesi Prof.Dr. Hüseyin Ayan tarafından Paris Milli Kütüphanesi'nde görülüp incelenmiş; Husrev ü Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn, Gül-i Sad-Berg-i Bî-hâr, Hecr-nâme, Mehek-nâme adlı mesnevileri çeşitli dergilerde yayımlanan makalelerle edebiyat âlemine ilk kez takdim edilmiştir.³⁶ Buna göre Celîlî'nin eserleri şunlardır:

1. Celîlî'nin Hamsesi

a) Husrev ü Şîrîn

Celîlî, "Penc-Genc"e el atmak isteğiyle 24 yaşında Husrev ü Şîrîn mesnevisini kaleme almış ve diğer eserleriyle bir "külliyyat" meydana getirmiştir. Husrev ü Şîrîn mesnevisinin bugün için bilinen iki yazma nüshası vardır. Bu iki nüshadan birisi Paris Milli Kütüphanesi'nde diğeri de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'ndedir.³⁷ Celîlî'nin ilk eseri ve bizim yüksek lisans tezimiz olan Husrev ü Şîrîn mesnevisi kaynak itibarıyla, Sâsâni hükümdarlarından Husrev-i Pervîz'in hayatına ve aşk maceralarına dayanmaktadır. İran ve Türk edebiyatlarının bu çok sevilmiş ve tanınmış hikâyesinde, Husrev ile Şîrîn arasında geçen aşk anlatılmaktadır. Usta bir mühendis olan Ferhâd, Şîrîn'in diğer aşığı ve eserin üçüncü kahramanıdır. Böylece bu üç kişi ve iki aşk etrafında gelişen olaylar mesnevinin konusunu oluşturmuştur.

Celîlî'nin Husrev ü Şîrîn'inde tarihî olaylar, ancak hikâyenin akışında ve gerekli olduğu zaman, çok kısa bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Husrev ü Şîrîn, klâsik tarzdaki mesnevilerde bulunması gereken bütün bölümleri içermektedir. Eserin dış ve iç yapısı sağlam bir kuruluş göstermektedir. Hikâyenin tümü dikkate alındığında veznin oldukça başarılı biçimde kullanıldığı söylenebilir. Kafiyeler zengin ve ahenklidir. Türlü cinaslarla iç ahenk de sağlanmıştır. Celîlî'nin Türkçe ve Farsça kelimelerden oluşan dili akıcıdır. Bileşik fiilleri sıkça kullanmasından dolayı üslûbu canlıdır. Farsça terkipler eserin üslûbunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Arapça terkipler çok az kullanılmıştır. Anlatım, söz sanatlarıyla zenginleştirilerek kuruluştan uzaklaştırılmıştır. Tasvirler canlı ve olayların bütün yönlerini yansıtabilecek özelliktedir. Ayrıca okuyucuyu sıkımayacak şekilde kısa ve sanatkârane bir üslûpla yazılmıştır.

Husrev ü Şîrîn'de doğadışı varlıklara dayanan masal öğeleri yok denecek kadar azdır. Bu nedenle eser, gerçekçi bir nitelik taşımaktadır. Motifler ve olay halkaları neden-sonuç ilişkilerine bağlı olarak düzenli ve dengeli bir biçimde kullanılmıştır.

Romantik bir aşk hikâyesi özelliği taşıyan bu eserde, yer yer ve sırası geldikçe ahlâkî ve dinî düşünceler de işlenmiştir. Didaktik unsur taşıyan görüşler soyut olarak değil, konu içindeki olaylarda ve yeri geldikçe bir ibret dersi niteliğinde somutlaştırılmıştır. Ancak, bu düşüncelerin işlendiği beyitler eserin tümüne ve benzeri mesnevilere oranla azdır.

Celîlî, Penc-Genc sahibi Nizamî'nin Husrev ü Şîrîn mesnevisini kendisine örnek almıştır. Ancak bunu yaparken hikâyenin sadece özünü olarak ayrıntılardan ve uzun tasvirlerden vazgeçerek, özetini meydana getirmiştir.

³⁶Hüseyin Ayan, "Hâmidî-zâde Celîlî", *Türk Kültürü Araştırmaları* c.17-21,S.1-2., s.15-45, Ankara,1983; "Hâmidî-zâde Celîlî'nin Leylâ vü Mecnûn'u", *Atatürk Üniversitesi EFAD*, F.3, S.16, s.55-77, Erzurum, 1988; "Hâmidî-zâde Celîlî'nin Hecr-nâme'si", *Atatürk Üniversitesi EFAD*, F.1, S.14, s.155-172, Erzurum 1986; "Hâmidî-zâde Celîlî'nin Mehek-nâme'si", *Ege Üniversitesi TDEAD*, II. S.5-13, İzmir, 1983.

³⁷Paris Milli Kütüphanesi'ndeki nüshada Külliyyatın içinde 3b-64a varakları arasındadır ve tamamı 1964 beyittir. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'nde bulunan nüshada 2004 beyitlik olan bu eser, 99a-160b varakları arasındadır.

Celilî, Husrev ü Şîrîn'lerin en güzeli olarak kabul edilen Şeyhî'nin mesnevisinden de etkilenmiştir.³⁸ Celilî onun eserini dil, deyiş, sanat bakımından kendisine örnek almış; Husrev ü Şîrîn'ini Şeyhî'ninkiyle karşılaştırarak adeta ona meydan okumuştur. Aslında aynı hikâyenin ana motiflerini ortaklaşa almış olan bu iki şair, onu değişik amaçlarla işlediklerinden Türk Edebiyatında birbirlerinden pek farklı olmayan eserler meydana getirmişlerdir.

b) Leylâ vü Mecnûn

H.919/M.1514 yılının Ocak ayında nazm edilen bu mesnevi, Celilî'yi şöhrete kavuşturan bir başka eserdir. Celilî aşağıdaki beyitle beyit sayısının 2145 olduğunu söylemektedir:

Ebyâtı şumâr ey güher-senc

Oldı iki bin sad u çihil-penc

Ancak eser, 2116 beyitten meydana gelmiştir. Celilî, iki tevhid, bir münâcât, bir na't ve Yavuz Sultan Selim'e söylenmiş bir medhiyeden sonra mesnevisine başlamıştır. Celilî'ye göre Leylâ vü Mecnûn mesnevisi, önce Nizamî tarafından yazılmıştır. Bu "mucizeler" gösteren şair binayı kurmuş ve oraya yerleşenler artmıştır. Husrev-i Dehlevî, Câmî, Hâtifi'nin adını andıktan sonra, arada anmaya değer kimseyi görmeden, dördüncü şairin kendisi olduğunu söylemiştir:

Dördüncü benem 'alâ salâbet

Tig-i kalemüm virür mehâbet

Kilk-i dü-zebân u dür-nisârum

San oldı elümde Zülfekârum

Söz cennetine çü rehberüm ben

Sâki-i şarâb-ı kevserüm ben

Celilî, eserinin değerli olduğunu söyleyerek, Nizâmî'nin kurduğu "söz dîni" nin dördüncü halifesi olduğunu göstermiştir. Şair, esas amacının "Penc-Genc"i tamamlamak olduğunu belirterek, eser hakkında bilinmesi gereken herşeyi anlatmıştır. Ayan'a göre³⁹ Celilî'nin bu eseri başarılı görülen bazı motifler bakımından Fuzulî'yi etkileyebilecek güçtedir.

Nevâyî, Hamdullah Hamdî ve Fuzulî'nin aynı adı taşıyan mesnevilerinden beyit sayısı bakımından küçük olan bu eser külliyyatın v.64b-128b varakları arasında yer almaktadır. Şimdilik bilinen tek nüshası vardır.

c) Gül-i Sad-Berg-i Bî-Hâr

Külliyyatın 3b-86b varakları arasında sayfa kenarında yer alan bu eser, mesnevi ve gazellerden meydana gelmiştir. Bazı kaynaklarda sondaki gazellerden dolayı "divançe" zannedilmiş, "Gül-i Sad-Berg Divanı" şeklinde adlandırılmıştır. Celilî, Gül-i Sad-Berg-i Bî-Hâr'ı ayrı bir eser saymış ve dostlarına da böyle takdim etmiştir. Bütün tezkireler ondan beğeniyle söz etmişlerdir.

Tevhid, na't ve dîbâce denilebilecek altmış yedi beyitlik bir mesneviden sonra gazeller kısmı gelmektedir.

Dîbâce'de gül bahçesinde yapılan bir gezinti sırasında yüz yapraklı bir güle rastlandığı anlatılmakta ayrıca bülbülün feryadı ve güllerin geçiciliği dile getirilmektedir:

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

³⁸ bkz.Şevkiye Kazan, "Şeyhî ve Hâmîdî-zâde Celilî'nin Husrev ü Şîrîn'lerinin Bir Mukayesesi", *Türk Dili Araştırmaları Yılığ-Belleten*, S.44/I-II, Ankara, (2001-bsk.2003), s.181-191. (Aynı Makale: "Şeyhî ve Hâmîdî-zâde Celilî'nin Husrev ü Şîrîn'leri Arasında Bir Karşılaştırma Denemesi", *SDÜ, Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, Yıl:1, S.I, Burdur, 2000, s.233-249.)

³⁹ Ayan,1988:56

Biraz geşt eyledüm bir mergzârı
 Temâşâ eyledüm bâg u bahârı
 Gül-i sad-bergi gördüm hâr içinde
 Yetür ol nâzenin azâr içinde
 Figân âgâz kılmış bülbül-i zâr
 Ki ey ma'şûk inen olma cefâkâr
 Makâmun sine-i vîrân yaraşur
 Hatâ didüm ne sine cân yaraşur
 Çü yirün var çirkin yüzüm üzre
 Kadem-rence kıl iki gözüm üzre
 Dilersen pâk gönlüm mesken eyle
 Dilersen çeşmüme gir rüşen eyle
 Anun kim yiri vardur cân içinde
 Neden kem ola hâristân içinde
 Dirîga hâr u hasdur hem-nişinün
 Geçer bi-hûde 'ömr-i nâzeninün
 Çü bülbül oldı böyle nükte-perdâz
 Hemân dem hâturuma geldi bu râz
 Ki gül ey kâşki bi-hâr olaydı
 Hemîşe zîver-i gülzâr olaydı
 Fenâ olmasa câm-ı işretinün

Bekâ olsa tırâzı hil'atinün
 Gerekdür şâhide çün dâmen-i pâk
 Yaraşmaz menzil-i gül-berg hâşâk
 Gül ü gülzârun olur mı sefâsı
 Bir iki heftedür çün kim bekâsı
 Biraz çün gönlüme geldi tahayyür
 Burayı eyledüm âhır tezekkür
 Ki bâg-ı tab'imun ter güllerinden
 Sevâd-ı şî'rümün sünbüllerinden
 Mu'attar eyleyem 'âlem dimâğın
 K'unitduram behişt-i 'adn-ı bâğın
 Yazam gül defterin misk-i ter ile
 Rakam kâfûra uram 'anber ile
 Vire gülzâr-ı cennetden nişânı
 Tura bâg-ı bahârı câvidânı
 Ola her beyt anda hûr-peyker
 Sevâd-ı hat ana zülf-i mu'anber
 Nikâbın kim götürse tal'atinden
 Safâlar bula hüsn ü behcetinden
 Elümde sihr-perdâz ola hâme
 Tola dil âteşi gözyaşu nâme (b.36-56)

Celîlî, eserinin “sebeb-i tesmiye” kısmında, eserinin sonuna yüz gazel eklediğinden söz etmektedir:

Bu rây üstine oldum çün mukarrer
 Hemân cem' eyledüm bir tâze defter
 'Aceb mi olsa defter dürc-i dür-bâr
 Ana derc eyledüm yüz dâne eş'âr
 Çü anda her gazel bir berg-i güldür
 Hazândan rengi pejmürde degüldür

Gül-i sad-berg olsa n'ola nâmı
 Nesim-i gül gibi hoşdur meşâmı
 Zihî gül dâmeninde hârı yokdur
 Cefâ-yı hârdan azârı yokdur
 Zihî gül kim bulup hüsn ü cemâli
 Zevâl ü naksa irişmez kemâli (b.57-62)

“Gül-i Sad-Berg-i Bi-Hâr “ adlı 67 beyitlik bir mesneviye yüz gazelin ilave edilmesi, o zamana kadar görülmüş bir şey değildir.⁴⁰ Tezkireler, “gazeliyyâtda Gül-i Sad-Berg'i vardır” diyerek, kimisi tek esere, kimisi iki esere veya risâleye, kimileri de bu ad altında bir divana işaret etmektedirler. Ayan'a göre⁴¹ Celîlî, Husrev ü Şîrîn ile Leylâ vü Mecnûn mesnevilerini yazmakla, “Penc-Genc” yolunda yürüyenlere katılmış; Hecr-nâme ve Mehenk-nâme'leri “icâd” etmekle onlardan ayrılmış; Gül-i Sad-Berk-i Bi-hâr'la da bu sahaya “yenilik” getirmiştir.

⁴⁰ Ayan, 1983:22-23,30-34.

⁴¹ Ayan, 1983:6.

Kendi şiirlerini bülbülün divanı olarak niteler. Onun divanı bülbülün dilinden güle yazılmış gazellerdir:

Yâr önünde zıkr ider mutrib benüm eş'arımı

Okınan gül meclisinde bülbülün divânıdur (G.81/11)

Celîlî, yüz yapraklı gül yerine yüz parça olmuş gönlünün ulaşmasını istemektedir:

Ey sabâ bezmine ol tâze bahârun benden

Gül-i sad-berg diyü var dil-i sad-pâre ilet (G.50/4)

Külliyatın içindeki nüshadan başka, Süleymaniye Kütüphanesi'nde de "Divan-ı Gül-i Sad-Berg" adında bir başka nüsha bulunmaktadır.⁴²

Bazı gazellerinin başında "kef" harfi bulunmaktadır. Bunlar eserin sonunda 99'da kalmıştır. Paris nüshasındaki bazı şiirler ile İstanbul nüshasındaki "kef" ile işaretlenmiş şiirler bir birini tutmamaktadır.

d) Hecr-nâme

Aynı külliyatın 108b-121a varakları arasında sayfa kenarında yer alan 483 beyitlik bu eser, şairin yirmi iki yaşında iken yazdığı bir mesnevidir. Aruzun "mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün" kalıbıyla yazılan Hecr-nâme H.915/M.1509'da kaleme alınmıştır. Celîlî, bu mesnevisinin diğer adının "Hazan-nâme" olduğunu ve Gül-i Sad-Berg'den sonra yazdığını söyler.

Eser, Besmele manzumesiyle başlamaktadır. Basmelenin harflerini yorumlayan 60 beyitlik "tahmid" den sonra 24 beyitlik na't ve 25 beyitlik çehâr-yâr'ın övgüsünden sonra asıl hikâyeye geçilmiştir. Aşk konusunun işlendiği eserde olayların kahramanı Celîlî'nin kendisidir. Hayatına, arzu ve heveslerine dair bazı ipuçları Hecr-nâme'de görüldüğünden "hasbihal" olarak nitelendirilmiştir.⁴³ Samimi ifadelerle örülü beyitlerinde kendi hayatıyla ilgili yakınmalara rastlanmaktadır:

Dinle bir hoş hikâyet eyleyeyin

Ne hikâyet şikâyet eyleyeyin

Diyeyin sana dâğ-ı derdümnden

Eşk-i gülgün u rüy-ı zerdümnden

Ki neden çehre böyle zerd oldı

Hem-demüm niçün âh-ı serd oldı (Hecr-nâme, b.110-112)

Ayrıca bu beyitlerde Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin "Mesnevi"sinin havasını da sezmekteyiz:

Dinle neyden kim hikâyet etmede

Ayrılıklardan şikâyet etmede

....

Şerha şerha eylesin sînem firâk

Eyleyen tâ şerh-i derd-i iştiyâk

e) Mehek-nâme

Külliyatın 89b-92a varakları arasında sayfa kenarında yer alan bu eser, seksen yedi beyitlik küçük bir mesnevidir ve aruzun "fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ülün" kalıbıyla yazılmıştır. Dokuz beyitlik tevhid ve on üç beyitlik na'ttan sonra sekiz beyitlik bir pend gelir. Sonra elli yedi beyitten meydana gelen asıl konuya geçilir. Hikâyenin konusu altın, gümüş ve mehek (mihenk) arasında geçmektedir. Sim ve Zer'in Mihenk'i padişaha şikâyet etmeleri ama padişahın Sim ve Zer'i suçlu bulması ve onlara damga basıp şehirden dolaştırması anlatılmaktadır. Değerinin bilinmediğini düşünen şair, güzel sembollerle halini anlatmış; güzelliğin, mal ve mülkün geçici olduğunu vurgulamıştır.⁴⁴

⁴² İstanbul Süleymaniye Ali Nihat Tarlan Ktp. 151 No. 9596.

⁴³ bkz.Ayan,1986:155-173.

⁴⁴ bkz.Ayan, 1983: 5-13.

Celîlî'nin sözleri samimi, sözlerinin her biri "veciz söz" değerindedir. Celîlî, Hecr-nâme'sinde, sözü uzatmaktan korkarak, "Ömür kısadır, hikâyeyi uzun etme." diyerek eserini bitirirken okuyucularını da düşünmeye sevk etmiştir. Aşağıdaki beyitler buna güzel örnektir:

Merd isen kendü sözünün eri ol
Zen-i dünyâdan el çeküp berî ol

...

Pâk ol dîn yolunda zer bigi
Tâ safâ bulasın güher bigi (Mehek-nâme, b.82,84)

Bu beyitlere, şunları da ekleyebiliriz:

Hakkı görürken itme bâtıla meyl
Nâkısa bakma eyle kâmile meyl

Hak sözi kanda olsa gûş eyle
Zehr ise şehd bigi nûş eyle

Zâhir-i hâlden geçüp pâk ol
Ehl-i bâtın eşiğine hâk ol (Mehek-nâme, b.27-29)

Külliyatın içindeki nüshadan başka, Süleymaniye Kütüphanesi'nde Ali Nihat Tarlan 59/5'de bir mecmua içinde de (151 No: 9596) "Mihenk-nâme" adında bir başka nüsha⁴⁵ vardır. Bu nüsha ile Paris külliyyatı içindeki nüsha karşılaştırılmış ve metin yayımlanmıştır.⁴⁶

2. Celîlî'nin Divanı

Bibliothèque Nationale'deki 130 varaklık külliyyatı içinde 5a-89b varaklar arasında sayfa kenarında yer alan mürettep bir divandır. Bu eserinde yirmi üçü Farsça 303 gazel; ikisi Farsça, ikisi Arapça, biri mülemma altı kıta, üç farsça rubâi, ikisi Farsça yedi matla', ikisi Farsça üç müfred, Farsça-Türkçe on iki tarih ve sekiz muamma mevcuttur.

Celîlî, "Elifba"ya giren bütün harflerle kafiyeli gazeller yazmaya özen göstermiştir. Şairin Divan'ında kaside görülmektedir. Zaten tezkireler ve kendisi de kasidesinden bahsetmemektedir.

3. Şeh-nâme Tercümesi

Aşık Çelebi ile Hasan Çelebi, şairin Gül-i Sad-Berg'i ile Husrev ü Şîrîn ve Leylâ vü Mecnun mesnevilerini kaydederek, Şeh-nâme'yi Türkçeye çevirmeye çalıştığını işittiklerini ifade etmişlerdir.

Celîlî, Husrev ü Şîrîn mesnevisindeki beyitlerinde Firdevsî'nin otuz yılda meydana getirdiği bu eseri kendisinin otuz ayda yazabileceğini söyleyerek adeta ona meydan okumaktadır:

Hırâş itmese hâr-ı gussa-peyvest
Ururdum gülşen-i Firdevsî'ye dest

Çü pervâz eyleye şeh-bâz-ı hâme
Olur kem-ter şikârum Şâh-nâme

Ger ol vâdîde tayy-ı râh idem ben
Anuñ sî-sâlini sî-mâh idem ben

Her ne kadar, Celîlî'nin de kendisi böyle bir eserin meydana getirildiğini söylüyorsa da, bugün için böyle bir eserin varlığından söz edemiyoruz.

⁴⁵ İstanbul Süleymaniye Ali N.Tarlan Ktp. 151 No. 9596.

⁴⁶ bkz.Şevkiye Kazan, "Celîlî'nin Mehekk-nâme'sinin İkinci Nüshası Üzerine", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S.5, Güz 2001, İstanbul, s.121-136.

4. Yusuf u Züleyha

Celilî'nin bu adda bir mesnevisi olduğunu kaydeden Beyânî, Tezkire'sinde⁴⁷ "Gül-i Sad-Bergi ve Yusuf u Züleyhâsı vardır ve Leylâ vü Mecnûnı vardır..." demektedir. Ancak, diğer kaynaklarda böyle bir habere rastlanılmaması Ayan'a göre⁴⁸ istinsah hatasından doğduğunu düşündürmektedir.

C. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Celilî çağının önde gelen şairlerinden birisidir. Özellikle mesnevi alanında gösterdiği başarıdan söz edilebilir. Şairin eserlerinin ortaya çıkarılarak incelenmesi ve tezkirelerde onun şairliğine tanıklık edecek bilgilerin varlığı bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Lâtîfî⁴⁹ "Zebân-ı Türki'de cevâb-ı Penc-Genc'i ve tab'-ı dürer-bâr ve güher-senci vardır. Ammâ şi'r ile ol kadar müştehir ve eş'ârî çendân şâyi' ve münteşir degüldür." diyerek Celilî'nin gazelleriyle meşhur olmadığını ve herkes tarafından bilinmediğini söylemekte ve onun şairliğini eleştirmektedir.

Âşık Çelebi⁵⁰, "eş'ârî râsih ü rasîn ve nazmı kavî vü metîndür. Gazelliyyâtı yek-dest ü hem-vâr ve mesneviyyâtı çaşnidârdur", "nazımda gazel ve mesneviye kâdir" sözleriyle Celilî'nin iyi bir şair olduğunu söylemiş ve ondan övgüyle söz etmiştir.

Âlî⁵¹, "eş'ârında çendân safâ ve belâgat yokdur. Ammâ mesnevisinde bülend ve matbû sözleri me'mûl olandan artuktur. Ekser-i ebyâtı pesend ü tahsine sezâvârdır." sözleriyle Celilî'nin mesnevilerinde yetenekli olduğunu ama gazellerinde belîğ bir üslup kullanmadığını söylemekte ve Celilî'nin şairliği hakkında bize bilgiler vermektedir. Ayrıca Lâmi'î ile Celilî'yi karşılaştırarak "... Rahmî'den sonra Bursa şu'arâsının güzidesi tutulmak câ'izdür. Zîrâ ki Celilî mü'ellefâtından bunun âsârı efvân idügi bârizdür..." demekle Rahmî, Câmî ve Celilî'yi bazı konularda eşit göstermektedir.

Ahdî⁵², "tarz-ı mesnevide mâhir ve teshîr-i me'ânide sâhir kimse imiş. Sâbıkan zebân-ı Türki'de hamse dimüşdür. Her bir kitâbı makbûl-ı şu'arâ-yı zamân ve pesendide-i zurefâ-yı cihân olmuş ve her bir kitâbı hikâyât-ı garîbe ile ârâste ve elfâz-ı dil-firîb ile pirâstedür." sözleriyle onu zamanın şairleri arasında göstermiştir.

Celilî'yi şöhrete kavuşturan eserleri Husrev ü Şîrîn ile Leylâ vü Mecnûn mesnevileridir. Ayan'a göre⁵³, şairin gerek bu mesnevilerinde gerek Âşık Çelebi ile Âlî mülâkatlarında adı geçen "Penc-Genc" in tamamlanma isteği onu "hamse sahipleri" arasında andırmıştır.

Beş mesneviyi bitirip hamse sahibi olmak bir şair için sanat hayatında varılacak en büyük amaçtır.⁵⁴

Celilî'nin ağzından da "Penc-Genc" sahibi olduğunu duymaktayız. Celilî'nin "Penc-Genc" ini, bu işten anlamayanlar ne yapsın? Sarık beş kıvrım olmasa elden ne gelir:

Penc-Gencini n'ider halk Celilînün âh

Peç-ıkd olmasa destâr elinden ne gelür (G.121/7)

Celilî'nin Penc-Genc sahibi olma arzusunu Husrev ü Şîrîn mesnevisinde de görmekteyiz:

Budur peyveste bu gönülüm merâmı

⁴⁷ Beyânî, 1997:61-62.

⁴⁸ Ayan,1983:26.

⁴⁹ Lâtîfî, 2000:213-214.

⁵⁰ Âşık Çelebi, v.65b-66b.

⁵¹ Kühü'l-Ahbâr,1994:204.

⁵² Ahdî, 2005:250.

⁵³ Ayan,1983:15-45.

⁵⁴ Levend,1984:105.

K'olam hem-Pençe-i Genc-i Nizâmî (Husrev ü Şîrîn, b.1971)

Leylâ vü Mecnûn'unda da aynı duygular söz konusudur:

İklîm-i 'Acemde her bir üstâd
Çün eyledi Penc-Genc'e bünyâd

Bu Rûmda hem ben olam evvel
Üslûb-ı 'Acem idem müseccel

.....

Ta ola tamâm Penc-Genc'üm
Dür-bâr ola kilik-i genc-sencüm

Celîlî, Genceli Nizâmî gibi, "Penc-Genc" sahibi olmak için bu işe başladığını söylemektedir. Ayan'a göre⁵⁵ şairin mesnevilerinin bazı yerlerinde bahsettiği "Penc-Genc"e el atması keyfiyeti ile Belig'in "Hamse sahibi" demesi arasında uygunluk vardır.

Husrev ü Şîrîn mesnevisinde⁵⁶, Husrev, sevgilisinin uğruna inciler dökmekte, Bârbed'in bir sözüne yüz mücevher vermektedir. Celîlî burada kendisinden bahsederek değerinin bilinmemesinden yakınmaktadır. Hünersizler daima mükâfatlandırılırken kendisinin "rengin-şîir"lerine kimse itibar etmemektedir:

Eger şimdi disen yüz şîr-i rengîn
İrişmez gevher illâ muşt-i sengîn

Hünermend eşkden dâmân ider pür
Hünersizler ser-â-pâ garka-i dür

Görimez ehl-i dâniş fûls-i ahmer
Denî tab'un tufeyli ma'den-i zer (Husrev ü Şîrîn, b.1330-1332)

Cübbe ve sarıkla, hünersizlikle gururlanmaya gerek yok. Adam olanda marifet ile hüner gerekir:

Mağrûr olma cehl ile ey bi-hüner rakîb
Âdem olanda ma'rifet ile hüner gerek (G.202/5)

Magrûr olma cübbe vü destâr ile rakîb
Destâr u cübbe çoğ olur elde hüner gerek (G.204/6)

1. Poetikası:

Divan şairleri ve şiir hakkındaki eleştiriler daha çok tezkireciler ve şairler tarafından yapılmıştır. Celîlî'nin edebî kişiliğini, şiir ve şair üzerine düşüncelerini beyitlerinden öğrenmekteyiz.

Şiirlerindeki mana, söz, nükte; onun şiir ve şair anlayışını yansıtması bakımından önemlidir. Şair, söz ve anlam sanatlarını şiirine ustaca yerleştirmiştir.

Celîlî, gazel tarzında ince ve naziktir. Husrev'in üslubundan terennüm eder. Nevâyî'den nevâ (nağme, şarkı) tesis etmez:

Gazel tarzında tarz-ı nâzûk eyler
Celîlî şîve-i üstâd kılmaz (G.143/9)

İder üslûb-ı Husrev'den terennüm
Nevâyî'den nevâ bünyâd kılmaz (G.143/10)

Celîlî'nin şiirleri bir gül bahçesi, her gazeli de bir gül yaprağıdır:
Kaçan bu nazm-ı gülzârın göreler
Bu bâg-ı şîr-i ezhârın göreler (Gül-i Sad-Berg, b.64)

⁵⁵ Ayan,1983:27.

⁵⁶ bkz. Şevkiye Kazan, 1997: a.g.t.

Çü anda her gazel bir berg-i güldür
Hazândan rengi pejmürde degüldür (Gül-i Sad-Berg, b.59)

Celilî hoş ve latîf şiiirler söylemektedir. Onun şiiirleri **“âb-dâr”**dir:
Geh eydür süsene ey tig-i mihnet
Fedâ olsun bu nazm-ı âb-dârum (G.279/11)

Güşvâre kilsun ol gül jâle bigi ey sabâ
Var Celilî'nün bu nazm-ı âbdârın eyle 'arz (G.169/9)

Onun şiiirleri **“rengîn”**dir:
N'ola ger şî'r-i Celilî gül gibi rengîn ola
Hil'atün vafında bülbül bigi olmuş nağme-sâz (G.137/5)

O, **“nazûk nûkte ve ince hayâl”** peşindedir:
'Aceb mi 'arız-ı pâk ü miyânun vafını itsem
Ki anun gibi nâzûk nûkte vü ince hayâl olmaz (G.148/2)
Celilî, düşünce denizine dalıp delinmemiş, dokunulmamış bir inci
aramaktadır. Şiiirlerini sevgilinin dişlerinin vafında yazdığını zannetmeyin:
Sanma nazm eyler Celilî vaf-ı dendânun kim ol
Dürr-i nâ-süfte arar endişe bahrına talup (G.84/8)
Cevher parıltısı gibi tabiatının nazmı, sedef örtücü olmuştur. Kulağa küpe
edilse bunda şaşılacak bir şey yoktur:
Güşvâr eylerse tañ mı Husrevâ deryâ dürin
Kim sadef-püş oldı nazm-ı tab'-ı gevher-pâşveş (G.158/8)
Onun sözleri pak cevherdir. Sevgilinin kabul kulağına bir gün ulaşması
dileğindedir:

N'ola ger bir gün ire güş-ı kabül-i yâra
Ey Celilî güher-i pâk durur sühanum (G.255/7)

Celilî kendisi ile bülbül arasında ilgi kurmuştur:
Çünkü şüride diler bülbülin o gonçe-dehen
Vaf-ı hüsninde Celilî gibi güyâ olurum (G.254/5)
Celilî sevgilinin güzelliğinin gül bahçesini vafedince, bahçenin
bülbülünden aferin diye bir ses gelmiştir:
Çün Celilî vaf-ı gülzâr-ı cemâlün eyleye
'Andelib-i bâğdan âvâz irer sâbâşveş (G.158/6)
Onun şiiirlerinde özellikle sevgili canlı bir şekilde tasvir edilmiştir. Şairi şair
yapan ve papağan gibi konuşturan sevgilinin güzellik unsurlarıdır:
Ol şeker-leb bezm-i hicrinde idersin nâleler
Ey Celilî tütî-i güyâ mısın ya sebz çeng (G.203/7)
Celilî, şiiirde sevgilinin yakut gibi kırmızı dudağının hattını vafeder. Sanki
kalemimi şeker yiyen papağan etmiş:
Vaf ider hatt-ı leb-i la'lün Celilî şî'rde
Hâmesin güyâ ki tütî-i şeker-hây eylemiş (G.162/7)
O şeker dudaklı sevgili, Celilî'nin şiiirini duyunca, bir tatlı papağanım
varmış, bilemedim, demiştir:

Ol şeker-leb güş idüp şî'r-i Celilinün didi
Bilmedüm bir tütî-i şîrîn-zebânım var imiş (G.154/7)

Vaf-ı hüsnünde çün üslûb-ı hasendür gazelüm
Âferin itdi kalemle ana tahsîn kâğıd (G.70/9)

Bazı zamanlar sevgili şiiirle bile elde edilememektedir.
Ol peri teshir olunmaz çün Celilî şî'r ile
Defterün yak oda kim eş'âr-ı divândur 'abes (G.90/7)

“Benden önce gelen şairlerin şiirlerini bardağın tortusu gibi toprağa atsam ne olur. Ben edep kadehini taşa çalıp şarabın sarhoşu oldum.” diyen Celîlî, diğer şairlere meydan okumaktadır:

Cur’aveş salsam n’ola hâke selef eş’ârını

Mest-i mey oldum edeb peymânesin taşa çalup (G.42/9)

Celîlî, Hz. Muhammed’in ruhundan himmet dilediği için nazmının güzelliği ile sonunda İranlı şâir Selmân-ı Sâvecî olmuştur:

Rûh-ı Ahmed’den çün istimdâd-ı himmet eyledi

Hüsn-i nazmıyla Celîlî ‘âkıbet Selmân olur (G.75/9)

Onun şiirleri başkalarınınkine benzemez. Kıskanç kişiler, onun kemâl-i nazmının karşısında kusur bulsalar ne olur. Bütün bunlar Celîlî’nin şiirlerine bir eksiklik vermez:

Müdde’inün sözlerinden ey Celîlî gam yime

Ta’ne-i hâsid kemâl-i nazma ne noxsân virür (G.106/7)

Onun şiirleri ehl-i insafa Yed-i Beyzâ verir yani mucizeler gösterir.

Ehl-i insâfa Yed-i Beyzâ virür şi’rüm benüm

Sâmri-i hâsid inkârı hemîn takliddür (G.96/7)

Onun şiirlerinin güzellik ipeğine ihtiyacı yoktur:

Şi ‘rûme n’ola tırâz-ı hüsn virmezse rakîb

Bu yiter kim hil’at-i endûh u derd u sûzı var (G.94/7)

2. Dil ve Üslûbu

Şiirlerinde kullandığı Farsça ibarelere rağmen onun kullandığı dil ve üslup devrinin özelliklerine uygundur. Şiirlerinde çoğu zaman yalın bir Türkçe kullanmıştır. Dili akıcı ve kolay anlaşılırdır.

Bazı gazellerindeki dedim-dedi söyleyiş özellikleri şiirine bir canlılık kazandırmış; halk söyleyişine yaklaştırmıştır:

Hattunı dînün için koma **didüm** yâr **didi**

Geliser vasluna ol kara gün başuna eyvâh sana (G.21/6)

Didüm vasluna niçün cân dilersün

Didi kim ‘yddur kurbânsuz olmaz (G.150/4)

Bend-i zülfüne Celîlî mübtelâ oldu **didüm**

Didi miskine yazuk bulmayısar andan halas (164/7)

Vecize özelliği taşıyan söz ve deyimleri kullanırken Türkçe kelimelerden yararlanmış; böylece Necatî Beğ gibi, Celîlî de üslûbuna bir renk, bir anlam kazandırmıştır:

Zahm-ı sînemden dirîg itme nihâl-i tîrünü

Çün meseldür dostum hergiz göze olmaz yasag (G.182/3)

Hayfdur nâvek-i cânân ki düşe hâk-ı rehe

Ey gönül hâkdan al anı **kara bagruna bas** (G.166/2)

Bir yana zülfî hevâsı bir yana hattı gamı

Veh ki fitne **el uzatdı** her kenârumdan bana (G.22/3)

Göz ucıyla baksa gönlüm hânesi olur ferah

Pâdişeh kılssa nazar virâneler âbâd olur (G.83/3)

Sanmanız **yüregüm oynar** ki gönül zâr atar

Tahta-i sînede çün nerd-i gam ü derd oynar (G.127/3)

Çün hayra mâni’ oldu olursa ‘aceb degül

Dünyâda ahiretde de **yüzi kara** rakîb (G.33/6)

Tig-i peykâun içüp tîgün gönül

İkide bir de nedür **başâ kakup** (G.43/4)

Yâr bezminde vefâ câmin Celilî anma kim

Her sözün bir yiri vardur her yirün bir sözi var (G.94/5)

Kirpüklerin okına cigerden siper gerek

Meydân-ı aşka girmege **erde ciger gerek** (G.204/1)

Celilî, söyleşi ve anlamı güçlendirmek için gazellerinde ikilemelere sıkça başvurmuştur:

Kim dir **kadeh kadeh** ki rakîbe şarâb sun

Meclisde **kâse kâse** bana zehr-i nâb sun (G.317/1)

Tenüm tañ mı göerse seng-i gamdan **dâğ dâğ** olup

Çemenden çün cüdâ düşdüm gül-i handândan ayrıldum (G.277/2)

Dâğ dâğ eyledi cân u ciğeri âteş-i ‘aşk

Sanma şevkunla yalunuz dil-i gam-hâr yanar (G.110/6)

Şerha şerha sînemün şerhi nihâyet bulmaya

Kanla yüz yıl yazar ise çeşm-i hûn-bârum benüm (G.247/5)

Açıldı **gül gül** olup **tâze tâze** dâğ-ı derûn

Ne tan ger ey harem-i sîne nev-bahâr olsan (G.209/3)

Boynunu dendân senün zahm itmedi kim nâhunun

Şem‘i kâfûr üstine **yer yer** sürüpdür sebz-reng (G.203/2)

Oldı ten ebr-i belâya berk-ı bârân ey dirîg

Niçe bir giryân olayın **zâr zâr** öldüm meded (G.67/6)

Dâğ-ı firâk ile yüregüm **kara karadur**

Tiğ-i cefâ ile yüregüm **pâre pâredür**

Cismüm süyûf-ı hicrûn ile **şerha şerhadur**

Sinem hadeng-i gamzen ile **yara yaradur** (G.128/1-2)

3. Etkilendiği ve Etkilediği Şairler

a. Etkilendiği Şairler

Celilî'nin şiiirlerinde Selmân, Hassan, Husrev-i Dehlevî, Câmî, Firdevsî, Şeyhî gibi şairlerin adları geçer.

Rûh-ı Ahmed'den çün istimdâd-ı himmet eyledi

Hüsn-i nazmıyla Celilî ‘âkıbet Selmân olur (G.75/9)

Çün medh idüp ol hüsn-i Kemâlini Celilî

Şi‘r içre hasen-i nazm ile Hassân olıcakdur (G.100/8)

Celilî'nin sözlerini Câmî duysa mest olur. O, ne Câmî'nin tarlasının başakçısı ne de Nizâmî'nin içtiği bardağın yudumcusudur:

Câmî eger ide sözlerüm gûş

Mest ide anı bu câm-ı pür-nüş

....

Sanman beni hûşe-çin-i Câmî

Ya cür‘a-keş-i mey-i Nizâmî

İran edebiyatında Firdevsî, Türk edebiyatında ise Şeyhî ile boy ölçüşebilecek derecede kendini güçlü gören şair; Husrev ü Şirin mesnevisinde, Firdevsî'nin otuz yılda meydana getirdiği bu eseri kendisinin otuz ayda yazabileceğini söylemektedir.⁵⁷

⁵⁷bkz.Kazan, 1997: a.g.t., b.1992-1994.

Şeyhî'nin Husrev ü Şîrîn'i ile kendi eserini karşılaştıran Celîlî, eserinin kısa; ama Şeyhî'ninkinden daha değerli olduğunu vurgulamakta, adeta onunla yarışmaktadır.

Egerçi dâstân-ı hurrem oldu
'Adedde nazm-ı Şeyhî'den kem oldu

Kebûterden şütür-mürg olur efzûn
Velî pervâzda andan düşer dûn (Husrev ü Şîrîn, b.1980-1981)

Celîlî, gazel tarzında ince, naziktir. Husrev'in üslubundan terennüm eder. Nevayî'den nevâ (nağme, şarkı) tesis etmez:

İder üslûb-ı Husrev'den terennüm
Nevâyî'den nevâ bünyâd kılmaz (G.143/10)

Celîlî'nin şiirlerini incelediğimizde bazı gazellerle Ahmed Paşa ve Necâtî'nin gazelleri arasında söyleyiş yönündeki bir benzerlikten söz edebiliriz.

Celîlî:

Ruhların cân gülşeninün **lâle-i Nu'mânıdur**
Sebzêâr iden kenârın **eşkümün bârânıdur** (G.81/1)

Ahmed Paşa:

Sebze hatunda ruhun bir **lâle-i Nu'mânıdur**
Sebzêâr iden kenârın **eşkümün bârânıdur** (G.90/1)

Celîlî:

Öldürürsen beni **ey yâr elümden ne gelür**
Ayağa salar isen **hâr elümden ne gelür** (G.122/1)

Ahmed Paşa:

Öldürür gözlerün **ey yâr elümden ne gelür**
Mest olubdur iki hûn**hâr elümden ne gelür** (G.58/1)

Celîlî:

Yüzüm üzre gözyaşı rengin **karanfüldür bana**
Zahm-ı tîgün bâg-ı sinemde **kızıl güldür bana** (G.11/1)

Necâtî:

Gülşen-i 'ışkunda âh u nâle **bülbüldür bana**
Sinem üzre zahm-ı peykânun **kızıl güldür bana** (G.15/1)

Ahmed Paşa:

Hâlün ey gül yüzlü komış lâlenün **bagrına dâg**
Haddün uyarmış şeb-i 'id içre bir sîmîn çerâg (G.142/1)

Kûh-ı gamda mîve-i vaslın umarsın ey gönül
Sende ol devlet mi var ki ola sana **tâg üsti bâg** (G.142/4)

Celîlî:

Kûh-ı gamdur sine-i rengin lâle vü gül tâze **dâg**
N'ola ben Ferhâd-ı 'aşka olsa ger **dâg üsti bâg** (G.182/1)

Celîlî:

Ben peleng-i kûh-ı 'aşkam hâllerdür tâze **dâg**
Ey gözi âhû senünle bana her **tâg üsti bâg** (G.183/1)

Necâtî:

Zülf-i tarrârün hamından sünbülün boynında **bâg**
Hâl-i ruhsârün gamından lâlenün bagrında **dâg** (G.264/1)

Necâtî:

Dâg-ı dilde ideliden gül yüzün şevki makâm

Oldı ben Mecnûn'a ey Leylî-sıfat **dâg üstü bâg** (G.264/4)

Ahmed Paşa ve Necâtî'den etkilenen Celilî'nin şiirlerinde iki yüz yıl sonraki Nedim'i haber veren bir eda ve incelik görülmektedir.

Nazire, bir şairin beğendiği bir şaire, aynı vezin ve kafiyede benzer bir şiir yazmasıdır. Nazire her zaman ünlü bir şairin şiirine yazılmaz. Genç bir şair, mazmunu yakalamış ama iyi ifade edememiştir. Meşhur şairlerden birisi, onu alır ve tanzir eder. Hem mazmûn hem de söyleyiş, şekilde güzel olduğu için hemen daima asıl şiir yerine onun naziresi meşhur olur.⁵⁸ Bu şiirleri incelediğimizde vezin ve kafiye bir yana kullanılan sözcüklerde bile benzerlik olmasına rağmen, şiirin bütününe baktığımızda onların kendi üslup ve mizaclarını gazellerinde yansıttıklarını ve şiirlerin birbirinden farklı olduğunu açıkça görmekteyiz. Ancak, aşağıdaki iki şiirde birkaç kelime haricinde Necatî ile Celilî'nin şiirleri aynıdır:

Celilî:

Ey sa'âdet âfitâbı meh gulâm olsun sana
Dil-rübâlık şühluk devri temâm olsun sana

Pâdişâhum kulunam dimek düşer mi bana kim
Ben kimüm yüz bin benüm bigi gulâm olsun sana

Sen tururken âfitâb u mâha degmez lâf-ı hüsn
Hey elâ gözli güzellik müstedâm olsun sana

Kavl ü ikrârına turmaz 'ahd ü peymânı yalân
Bî-vefâlar çokdurur illâ kelâm olsun sana

Pertev-i hurşîd-i ruhsârı hayâlin ol mehûn
Ey gözüm ger göresin bensüz harâm olsun sana

Ey gönül çün 'aşka uydun gam yi kanlar yut yûri
Ko beni kim 'ayş u nûşun müstedâm olsun sana

Ey **Celilî** mesned idin âsitân-ı dil-beri
Diler isen pâye-i devlet makâm olsun sana (G.15)

Necatî:

Ey sa'âdet âfitâbı meh gulâm olsun sana
Dil-rübâlık şühluk devri temâm olsun sana

Pâdişâhum kulunam dimek düşer mi bana kim
Ben kimem yüz bin benüm gibi gulâm olsun sana

Sen tururken dilberâ gayriye degmez lâf-ı hüsn
Hey alâ gözüm güzellik müstedâm olsun sana

Kavl ü ikrârına turmaz 'ahd ü peymânı yalân
Bî-vefâlar çokdurur illâ selâm olsun sana

Pertev-i hurşîd-i ruhsârı hayâlin ol mehûn
Ey gözüm ger göresin bensüz harâm olsun sana

Ey **Necatî** mesned idin âsitân-ı dilberi
Diler isen sâye-i devlet makâm olsun sana (G.4)

Âşık Çelebi'nin⁵⁹ "... Zâtî ve Hayâlî'yi sordum. İşte hep ma'lûm diyüp kat'-ı kelâm itdi" sözlerinden de Celilî'nin kendisini çağının önemli şairleriyle kıyaslayacak kadar üstün gördüğünü anlıyoruz.

⁵⁸ Mustafa İsen, "Divan Şiirinde Nazire Geleneği", Ötelerden Bir Ses, 1997, Ankara, Akçağ Yay., s.328-329.

⁵⁹ Âşık Çelebi, v.65b-66b.

b. Etkilediği Şairler

Celîlî hakkında bilgi veren Sadettin Nüzhet Ergun⁶⁰, şairin iki şiirinin Cinânî ve Çeşmî tarafından tahmis edildiğini söylemektedir.

İşütdüm bir nihâl-i servün olmışsun hevâ-dârı
Dile dâğ-ı gam urmuşsun sevüp bir lâle-ruhsârı

Matla beyitli bu gazeli Cinânî, tahmis etmiştir:

Kanı ol dem kılurdun servveş âzâde reftârı
Yolunda sâye gibi pest iderdün 'âşık-ı zârı
Bi-hamdillâh olup bu derd-i 'aşkun sen de bîmârı
İşütdüm bir nihâl-i servün olmışsun hevâ-dârı
Dile dâğ-ı gam urmuşsun sevüp bir lâle-ruhsârı

Lâlegûn mey sensüz ey gül-ruh kızıl kandur bana
Bezmgâh-ı kasr-ı 'işret Beytül-Ahzândur bana (G.12)

Matla beyitli bu gazel de Çeşmî tarafından tahmis edilmiştir:
Şem'-i meclis her gice ey mâh sûzândur bana
Acıyup sâgar surâhî hayli giryândur bana
Çeng inler def döginür nây nâlandur bana
Lâlegûn mey sensüz ey gül-ruh kızıl kandur bana
Bezmgâh-ı kasr-ı 'işret Beytül-Ahzândur bana

Hamse sahibi Celîlî, hem mesnevi hem de gazel alanında başarılı olduğunu kendisi de iddia etmektedir:

Kullâb-ı sūhan ki mesnevidür
Bâzûm anı çekmede kavidür

....

Tarz-ı gazel içre Husrev'üm ben
Ol kevkeb mihr-pertevüm ben

Genç yaşta cinnet geçirip ömrünün büyük bir kısmını meczup halde yaşayan Celîlî, yaşadığı dönemde ve sonraki yüzyıllarda usta bir şair olarak kabul edilmiştir. Çok sayıda eser kaleme alan şair, sadece mesnevi alanında değil gazellerinde de başarılı bir şair olduğunu kanıtlamıştır.

Gazellerinden Seçmeler**1.**

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Tôb-ı hâlün k'eyledün zülfün hamın cevğân ana
Yaraşur gülzâr-ı hüsnün kim ola meydân ana

Şâh-ı Hindistân mıdur hâlün hatun içinde kim
Sâyebân olmuşdurur bu zülf-i müşk-efşân ana

Şol müferrih la'lüne hattun ne reyhân katdı kim
Kokusın işitmek ile olmuşam hayrân ana

Genc-i hüsnün hıfzına zülfün bir ejderhâ komış
Hem zümürüdden tılısm itmiş hat-ı reyhân ana

Cilve-i hüsn ideli nâz ile ol Leylî-hırâm
Olmuşam Mecnûn gibi hayrân u ser-gerdân ana

Derd-i 'uşşâka devâ terkib idicek Hakk ezel
Eylemiş la'l-i lebünden hokka-i mercân ana

⁶⁰ Ergun, a.g.e., 948.

‘Arızunda hatt-ı müşğînün ne sûret yazdı kim
Vâlih u hayrândur nakş-ı nigâristân ana

Bir ulu milket midür cism-i dilüm sırça saray
Yaraşur olsa hayâlün cân ile sultân ana

Âteş-i âhum yakardı bu vücûdum şehrinî
Dem-be-dem su saçmasaydı dide-i giryân ana

Bana cân virmez Celili dir imişsin dostum
Ol senün cândan kulundur eyleme bühtân ana

Güş idüben gül yüzün vâsfinda rengin şi'rümi
Reşk ider sahn-ı çemende murg-ı hoş-elhân ana

2.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Eşk-i sâkî âh-ı mutrıb nâle hem-demdür bana
Milket-i 'ayş u tarab şâhâ müsellemdür bana

Hâk-i zillet hil'atüm seng-i melâmet efserüm
Pâdişâhum devlet-i 'aşkunda ne kemdür bana

Fürkatünde halka oldı kâmetüm hâtem bigi
Eşk-i hün-âlûde güyâ nakş-ı hâtemdür bana

Âsitânun Ka'be yüzün Kible vü küyun Harem
Ayagun topragi 'ayn-ı âb-ı Zemzemdür bana

Şem'den sor bilmek istersen derûnum süzünü
Ol bilür bu sırrı kim hem-râz u mahremdür bana

Gül yüzünsüz bâg pür-berg-i hazândur çeşmüme
Cennet olursa yerüm sensüz cehennemdür bana

Siz mey-i 'işret için bezm-i tarabda dostlar
Kim nasib ol la'l-i lebden mihnet ü gamdur bana

Zevk ider zahm-ı Celili nâvek-i dil-dârdan
Güyyâ peykân-ı zehr-âlûdı merhemdür bana

3.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Zahm-ı sînem şerhin eyler çeşm-i giryânım sana
Gerçi kim rûşen durur peydâ vü pinhânım sana

Kasruna âhum erişmez kim duya feryâdımı
Bilmezem kim 'arz ider bu hâli sultânım sana

Sebz ü hurrem oldugun böyle nedendür ey çemen
Sâye salmışdır meger serv-i hırâmânım sana

Serv-i kaddün müntehâdur sidreden ey şâh-ı gül
Bilmezem nice irişe âh u efgânım sana

Hâtrum cem'iyetin bir gün murâd idinmedün
Gerçi kim ma'lûmdur hâl-i perişânım sana

Ehl-i 'aşkun hâletinden bi-habersin zâhidâ
Ol sebebdan tan gelür çâk-i girîbânım sana

Cân dirîg itmez Celîlî senden ey ârâm-ı cân
Gönlümün cânânısın olsun fedâ cânum sana

4.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Kalması cânânsuz sabr u karârum ey sabâ
Vaktidür i'lâm idersen hâl-i zârum ey sabâ

Kılmasun bâg-ı visâlınden cüdâ ben bülbülü
Di ki âhumdan sakınsun gül-'izârum ey sabâ

Şerh kıl tîg-ı cefâdan başuma ne geldise
Ola kim yâram bilüp rahm ide yârüm ey sabâ

Gülşen-i küyına var üftân u hîzân çîn seher
'Arza kıl peygâm-ı cân-ı bî-karârum ey sabâ

Dâmen-i vaslı ele girmek müyesser olmadı
Veh ki ol hasretde geçdi rûzigârum ey sabâ

Mihnet-âbâd-ı cihânda görmedüm râhat yüzün
Künc-i hicrânda geçer leyl ü nehârum ey sabâ

Yâre sen 'arz it Celîlî'nün gam u endühını
Çünkü senden özge yokdur gam-güsârum ey sabâ

5.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Küy-ı yâre 'azm idersen çîn sehergâh ey sabâ
Ol gül-i handânı kıl hâlümden agâh ey sabâ

Hazretine iricek âh ü figânım 'arza kıl
Bülbül-i zârı ferâmûş itme bi'llâh ey sabâ

Sür yüzünü gözünü benden der ü divârına
Bulmaz isen hîdmetine girmege râh ey sabâ

Ben ayakda kalmışam cânân kamûsın 'arza kıl
Elüm al kim destgîrün ola Allâh ey sabâ

Şerh iderdüm sana bir bir dilde göynüklerümi
Korkaram kim 'âleme od düşe nâ-gâh ey sabâ

Benzer ol gül yüzlünün âşüftesin kim seni
Hâk-i küyında görürem gâh ü bî-gâh ey sabâ

Ol müferrih-leb tabîb-i cân önine varıcak
Yâd kılaydun Celîlî-i hasta-yı âh ey sabâ

6.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Sanma kim dil zindegânî anda cânândan cüdâ
Tende ârâm eylemez bir lahza cân andan cüdâ

Vasl-ı yâra gurre olma ey gönül kim subh-dem
İdiser pervâneyi şem'-i şebistândan cüdâ

Sensüz ey 'ömrüm bana bir dem hayât oldı harâm
Veh ki nice zindegânî ide ten cânandan cüdâ

İrmedi zülfün düninde dil zülâl-i la'lüne

Kaldı zulmetde Sikender Âb-ı Hayvândan cüdâ
 Âh kim Ya'kübveş Beytül-Hazen'de âh ile
 Geçdi bu 'ömr-i 'azîzüm mâh-ı Ken'andan cüdâ
 Bâgbânâ şâh-ı gül bir nahl-i âteşbârdur
 Gözlerüme ol yüzi gül-berg-i handândan cüdâ
 Şevk-ı la'lünsüz Celîli şî'r-i şîrîn ide mi
 Ne nevâsâz ide tûti şekkeristândan cüdâ

7.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

La'l-i nâbun kim rakam çekmiş hat-ı reyhân ana
 Hâtem-i yâkûtdur yazılı hırz-ı cân ana
 Hüsnden bir nâme yazmış yüzünü sun'ı İlâh
 Hattunı târîh kılmış kaşunı 'ünvân ana
 Gamzesi kılur işâret zülfi bin bin cân alur
 Gör nice sihr öğredür bu câdü-yı fettân ana
 Nûr-ı Hakkdan ol sanem kılta tecellî-i cemâl
 Kûh döymez nice tâkat getire insan ana
 'Işk bir derde esir itdi beni 'âlemde kim
 Şerbet-i la'lünden özge yok durur dermân ana
 Tek kabûl itsün işigünde seg-i küyü bigi
 Pâdişâh isem olayın bende-i fermân ana
 Sözde lâl ider Celîli bülbülü tûti-sıfat
 Tek hemân şeker yidürsün şol leb-i handân ana

8.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Hayme-i Leyli ki bir zer şemsedür mehtâb ana
 Rişte-i cân u dil-i Mecnûn'dur atnâb ana
 Kande bilsün hâr u hâra yasdananlar mihnetin
 Ol ki bister atlas u bâlindür sincâb ana
 'Iyş câmin Husrev'e sun ey felek Ferhâd'ı ko
 Kim yeter hûn-ı ciger gülgün şarâb-ı nâb ana
 Ol ki bir servün gamından gonceveş dil tengdür
 N'eylesün nezzâre-i berg-i gül-i sîr-âb ana
 'Işk derdine devâ hem çâşnî-i derddür
 Südmend olmaz tabîbâ şerbet ü cüllâb ana
 Micmere gerdân gerekmez meclis-i cânânda kim
 Cân sipend oldı vü micmer sîne-i ahbâb ana
 Bağlamışlardı Celîli'ye der-i mey-hâneyi
 'Âkıbet pîr-i mugandan oldı feth-i bâb ana

9.

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Benümle kaşki ey lâle-çihre yâr olsan
 Egerçi kim gül-i tersin rakîbe hâr olsan

Çü yok bu deşt-i fenâ güllerinde büy-ı vefâ
Bu gussadan ne var ey lâle dâğ-dâr olsan

Açıldı gül gül olup tâze tâze dâğ-ı derûn
Ne tan ger ey harem-i sine nev-bahâr olsan

Firâk ey ten-i ham kıldı lâm-elif çü seni
'Aceb mi levh-i gama nakş-ı zü'l-fekâr olsan

Celîlî cem'-i perişânlara dimezdüm pend
Eger benüm bigi âşüfte rûzigâr olsan

10.

Fâ'ilâtün fa'ilâtün fa'ilâtün fa'ilün

Yüzüm üzre gözyaşı rengîn karanfüldür bana
Zahm-ı tîgün tîgun bâğ-ı sînemde kızıl güldür bana

Eşk-i hûnîn oldı agardukca çeşmüm giryeden
Ol kızıl güldür bana bu ak karanfüldür bana

Sen güzellerle çemende sâz-ı mutrib degül kim
Sine gülşen dâğlar gül nâle bülbüldür bana

Müdde'ilerle alasin câm-ı işret al kim
Şişe-i çeşmüm kadeh hûn-ı ciger müldür bana

Yâralar rengîn-metâ' vü penbe-i dâğ ak harîr
Sine dükkânında esbâb-ı tecemmüldür bana

Sen şafakgûn câme geysen hem-demün şebgûn libâs
Tan degül sen tâze gül ol şâh-ı sünbüldür bana

Dûd-ı âhıyla Celîlî'yi boyanmış göresin
N'ola eydürsen efendi bir kara çuldur bana

11.

Fâ'ilâtün fa'ilâtün fa'ilâtün fa'ilün

Dâğ-ı gamdur hâsıl ancak gam-güsârumdan bana
Yaralardur sînem üzre behre yârumdan bana

Zer ü zâr olup hazân yapragına döndi tenüm
Ey sabâ bir müjde vir ol nev-bahârumdan bana

Bir yana zülfi hevâsı bir yana hattı gamı
Veh ki fitne el uzatdı her kenârumdan bana

Düşmen işidüp bana cevr itdüğün şâd olmasun
Dostlar rahm istemen ol şehriyârumdan bana

Nâmesin 'arz idicek şükrâne alsun cânım
Bir kebüter kim ire yâr u diyârumdan bana

Ben ölicez kabrûme ger yâr ide bir kez güzer
Tâ kıyâmet nûr ine sakf-ı mezârumdan bana

Gökleri duttugun olurdu Celîlî âh ile
N'eyleyem feryâd irişmez âh u zârumdan bana

12.

Fâ'ilâtün fa'ilâtün fa'ilâtün fa'ilün

Allar kim engine ol dil-ber-i ra'nâ geyer
 Bir nihâl-i ergavândur kim gül-i hamrâ geyer
 Gonca içre tâze gülsin n'ola geysen al reng
 Lâle-gün hil'at diyü gül gonca-i ra'na geyer
 Nahl-ı güldür kâmetün üstinde kaşun berg-i sebz
 Görmedüm bir nahl-ı gül kim lâlegün dibâ geyer
 Merdüm-i çeşmümdür ol kim görünür hün-âbdan
 Sanma kim gülgün libâs ol lâle-i zibâ geyer
 Kıl Celîli'ye seg-i kûyun pelâsından libâs
 Sanma ol divâne 'uryân atlas u dibâ geyer

13.

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün
 Feryâd u figânüm ki çıkar göklere her şeb
 Ol mâhun irişmez mi ola güşına yâ Rab
 Şol denlü ki dil leblerüne teşnedür ey dost
 Ger çeşme-i hayvâna düşe olmaya ter-leb
 Hüsniyle sana benzeyemez cümle güzeller
 Hurşid-i cihân-tâba kaçan öykine kevkeb
 Mestâne gözün zâhid-i sad-sâle görürse
 Dînden geçûben zühd(i) koyup terk ide mezheb
 Destârını bir bâdeye virmezse Celîli
 'Alemde harâm olsun ana da'vî-i meşreb

14.

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
 Ol şühun ey sabâ der-i devlet nişânın öp
 Hasret beni çü hâk ide sen âsitânın öp
 Telh olmamaga meclis-i cânânda 'işretün
 Nûş eylesen tolu lebi şekker-feşânın öp
 Kıl nukl-ı bâde piste vü bâdâm şekkerîn
 Meclisde geh zebânını em geh dehânın öp
 Ben tîre-şeb belâ vü gamın bilmek istesen
 Ey bâd-ı subh sünbül-i 'anber-feşânın öp
 Ey hem-dem okı Vâmık u Ferhâd kıssasın
 Ya'ni Celîli nazmını gör dâsitânın öp

15.

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
 Sâkî piyâle sun ki görindi hilâl-i 'ıyd
 Burc-ı şerefde kıldı tecelli cemâl-i 'ıyd
 Savm-ı firâk u şiddet-i fasl-ı şitâ gidüp
 Eyyâm-ı nev-bahâr ile irdi visâl-i 'ıyd
 Cân milketinde leşker-i gam münhezim olup
 Kondı gönül diyârına hayl-i hayâl-i 'ıyd
 Bostân-ı 'ıyş u nûşda sâbit kadem olup

Ser-âsumâna çıkdı şerefdn nihâl-i 'ıyd
 Her sû çemende âb-ı revân selsebil olup
 Her yana oldu lâle vü gül pây-mâl-i 'ıyd
 Gül sohbetinde perde-i 'uşşâka ref idüp
 Bülbül okur nevâ ile vâsf-ı kemâl-i 'ıyd
 Cennât-ı 'adne döndi Celîlî cemâl-i bâg
 'Ayn-ı hayâta benzedi âb-ı zülâl-i 'ıyd

16.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Husrev'e Şîrin lebün şevkıyla cân Ferhâd olur
 Kûh-ı gamda gice gündüz pîşesi feryâd olur
 Ne letâfet virdi hak ol serv-i gül-ruhsâra kim
 Sâyesi düşdüğü yirde lâle vü şimşâd olur
 Göz ucıyla baksa gönlüm hânesi olur ferah
 Pâdişeh kılsa nazar vîrâneler âbâd olur
 Âh-ı dil- süzumdan ey gül-çehre gâfil olma kim
 Bülbül âhından nice gül hırmeni berbâd olur
 Merhamet umma Celîlî ol meh-i bed-mîhrden
 Bursa şehrinde bilürsün hüblar bî-dâd olur

17.

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Beni endûh-ı derd ü eşk-i hûnîn nâ-tüvân eyler
 'Aceb bîmâr oldum ne yeşem içsem ziyân eyler
 Degül nâveklerün cânâ ki ben Mecnûn-ı 'aşk oldum
 Melâmet kuşları başumda yer yer âşiyân eyler
 Kamu varlıktan el yudum bir avuç üstühân kaldum
 İşidelden seg-i kûyun ki meyl-i üstühân eyler
 Egerçi telh-kâm itdi felek Ferhâd-ı miskini
 Mahabbet ehline gör kim ne Şîrin dâsitân eyler
 Ceres gibi dil-i Mecnûn asıldı mahmile gûyâ
 Ki Leylî 'azm-i râh itse hemîn âh u figân eyler
 Egerçi âh ile teskîn bulur sûz-ı derûn lîkin
 Bahâr-ı bâg-ı dehri korkaram nâgeh hazân eyler
 Celîlî'den salâh u zühd ü takvâ umma ey nâsîh
 Ki 'aşk ol kadem 'uşşâkı rüsvây-ı cihân eyler

18.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Âşika cânânenün şîrin tudagı cân virür
 Sâye-i serv-i bülendi 'ömr-i câvidân virür
 Sâkiyâ şol râh-ı râhat-bahs sun 'uşşâka kim
 Hâke tamsa cur'ası 'azm-ı remîme cân virür
 Âşikâre tuhfe sunmaz tuymasun diyü rakîb
 Haste gönlüm cânını cânâneye pinhân virür

Sebzezâr-ı kûyun eşkümden bulupdur zîb u fer
 Ebr-i nisânı nitekim revnak-ı bostân virür
 Eşk-i hûn-âlûde ile çeşümümi gören didi
 Lücce-i ‘ummân budur kim lü’lü’-i mercân virür
 Ben yüzi nûrına dîn u dil virürsen n’ola kim
 Şeyh Sinân zülfinün zünnârına imân virür
 Müdde’inün sözlerinden ey Celîli gam yime
 Ta’ne-i hâsid kemâl-i nazma ne noksân virür
 Hüsnün eyyâmında dil nâlân u şeydâ yaraşur
 Devr-i gülde bülbül-i ser-mest gûyâ yaraşur
 Gül yüzünden zülfünü giderme ey gonçe-dehen
 Lâle ile sünbül-i ter katı ra’nâ yaraşur
 Her kabâyı geyme ey meh-pâre nâzûk cismüne
 Kim senün pîrâhenün gül-berg-i hamrâ yaraşur
 Dûr olmazken yüzünden bir nefes bî-çâredür
 Pertev-i hürşide karşı zerre peydâ yaraşur
 Gelmişem dârü’ş-şifâya ey tabîb-i cân u dil
 Derd-i ‘aşka şerbet-i la’lün müdâvâ yaraşur
 Râh-ı ‘aşka girmişem kûy-ı melâmetden geçüp
 Lâ-cerem ehl-i melâmet rind ü rüsvâ yaraşur
 Ey Celîli çün kemâl ü ma’rifetdür meskenün
 Ehl-i fazl içre yirün kamudan a’lâ yaraşur

19.

Mef’ülü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ulün

Bir nice gün görünmedi gün yüzlü yârumuz
 Kalmadı dilde zerrece sabr u kararumuz
 Yüz sürer idün iti ayagina baş koyup
 Bilsen ne yolda geçdüğün ol şeh-süvârumuz
 Cevr ü cefâların görüp andan usanmazuz
 Vardur vefâlarına dahı intizârumuz
 Veh kim rakibi yâr inen mu’teber tutar
 Bir itce yok katında bizim i’tibârumuz
 Ey bî-vefâyâ virme diyen ihtiyârünü
 Elde degül durur n’idelüm ihtiyârumuz
 Dünyâda ey Celîli güzeller cefâsına
 Vâ hasretâ ki geldi geçer rûzigârumuz

20.

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

Kasr-ı kadrün evc-i gerdün ile gerdân oldu tut
 Hâdimün keyvân (u) enisün mâh-ı tâbân oldu tut
 Çün hemîn hâr-ı cefâdur bâg-ı dehrün hâsılı
 Her taraf yürüdügün bir bâg u bostân oldu tut

'Âkıbet ber-bâd olısar çünkü bu taht ile tâc
 Özünü devlet serîrinde Süleymân oldu tut
 Bulmazsın tîr-i mihnetden bu meydânda halâs
 Çarh egnüne zırh hurşid kalkan oldu tut
 Yârdan çün kim cevâb-ı Len Terânîdür gelen
 Rabbi erini diyen Mûsâ-i 'İmrân oldu tut
 Çünkü vâkıf olımazsın lî ma'a'llâh sırrına
 Var Burâk-ı fikretüne 'arş meydân oldu tut
 Hûblar lâ'lini dilersin müferrihdür diyü
 Hasretinden katre katre yüregün kan oldu tut
 Bir perîveş kim dil alup gâyb oldu dîdeden
 Düşde bir sûret idi nâ-gâh pinhân oldu tut
 Gözde yaş u dilde dâg-ı gamdur ancak hâsılun
 Hem-demün bir lâle-ruh serv-i hırâmân oldu tut
 Serv ü gonçe kim görürsün bûstân-ı dehrde
 Yârdan ayru gözüne tîr ü peykân oldu tut
 Bedr ayın kim dilersin dehr-i rûşen kılmaga
 Şu'le-i âhun felek evcinde tâbân oldu tut
 Lâle-ruhlar kim hevâsında yellersin bâd-veş
 Sana andan behre hâsıl dâg-ı hirmân oldu tut
 Çünkü dimez subhgâhun bir nefes urmasına
 Meclisün ârâyişi şem'-i şebistân oldu tut
 Sâz-ı mutribdan nevâ bulmak dilersin ney bigi
 Yüregün sūrâh sūrâh eşk ü efgân oldu tut
 Rûzigâr âhır perîşân-hâl ider sünbül bigi
 Hâtrun bir iki gün gül gibi handân oldu tut
 İrişüp fasl-ı hazân gamgîn idiser 'âkıbet
 Devr-i gülde bülbül-i şûrîde şâdân oldu tut
 Çünkü hançerler sokar bakdukça gözüne senün
 Manzarun her lahza bir hurşid-i rahşân oldu tut
 Dürr ü mercân istedüm dünyâ 'arûsı ziyneti
 Yaşunun her katresi bir dürr ü mercân oldu tut
 Tâli'-i nahsünde zehr-i kâtil olur lâ-cerem
 Câm diyü istedüğün Âb-ı Hayvân oldu tut
 'Âkıbet düzd-i ecelden çün bulmazsın halâs
 Kasruna meh pâsbân hurşid derbân oldu tut
 Şevketün yile virüp câmun yire çalar felek
 Şevket ile özünü Cemşid-i devrân oldu tut
 Kûs-ı fakr urup cihânda 'âkıl isen kendünü
 Şark u garb üzre Sikender gibi sultân oldu tut
 Çün kemâlün kadr(i) yok bâzâr-ı cehlündür bu gün
 Özünü 'ilm ü kemâlât ile Nu'mân oldu tut
 Cevheri har-mühreden fark itmege sarrâf yok

Sen seni eş'âr ile sâni-i Selmân oldu tut
 Çün kelâmun hâli olmazmış hatâ-intâcdan
 Mantikun tahtında hâsıl 'ilm-i mîzân oldu tut
 Ger bu i'lâl ü binâyise garaz tasdikden
 Harf-i 'illetle anun bünyâd(i) virân oldu tut
 Gerçi merfû' olmag istersen bu mansûb olmadan
 Var izâfet bulıcak kesrûn dü-çendân oldu tut
 Cünbüş-i çarha ke-mâhî kimse vâkîf olamaz
 Gözlerûn yüz yıl Suturlâba nigezbân oldu tut
 Çün denî nefsûn 'ilâcın idemezsin ne 'amel
 'İlm-i tîbb içre seni Bukrât u Lokmân oldu tut
 'Âkıbet bu sûretûn terkîb(i) gider hâk olur
 Sen heyûlâya delîl-i 'akl (u) bürhân oldu tut
 Ey Celîlî bu fenâ dârında mahv it varlığın
 Seyl-i eşkünden binâ-yı dehr(i) vîrân oldu tut

21.

Mefâ'ilûn mefâ'ilûn mefâ'ilûn mefâ'ilûn

Bana târ-ı kefendür dostum berg-i semen sensüz
 Bana tâbütdür şimşâd u şâh-ı nârven sensüz
 Gülistân bana güristândur anuñçün mezârumda
 'Azâb-ı kabr içün âteş olur her nesteren sensüz
 Gözüme serv dūd-ı gam olur gül âteş-i hasret
 Kaçan ey serv-i gül-ruh eyleyem geşt-i çemen sensüz
 N'ola odlar saçılsa dostum her pârem agzından
 Ki şerh-i mihnet-i hicrân içün açmış dehen sensüz
 Şerâr-ı âteş-i âhum der ü divârı dutmuşdur
 Semendervâr âteşdür bana câna vatan sensüz
 N'ola Ferhâdveş ger seng-i kuhsâr olsa yirüm kim
 Şerâr-ı berk-i âhumdan yanar Beytül-Hazan sensüz
 Celîlî'nün zülâl-i tab'-ı eyler terbiyet ammâ
 Açılmaz ey bahâr-ı lutf gül-berg-i suhan sensüz

22.

Fâ'ilâtûn fâ'ilâtûn fâ'ilâtûn fâ'ilûn

Ol kabâ-yı sebzgün ile yaraşur kâmetûn
 Hızrsın hadrâ gerek ey serv-kâmet hil'atûn
 Âsumânî câmun üzre hil'at-i hamrânı gey
 Tâ ki zeyn ola gül ü nilüfer ile kâmetûn
 Bu libâs-ı âsumânile görünsen bir gice
 Mâh-ı 'âlem-tâb sanur kim görürse sûretûn
 Mâh-ı gerdûn reşkden oldu nizâr u zerd ü zâr
 Nilgün hil'atle tâ tutdı cihânı şöhretûn
 Tâ kabâ-yı âsumânile görindün meh gibi
 Rüşen oldu k'âfitâb-ı âsumândur tal'atûn

Bunca gûn-â-gûn libâs ile gül-i sad-bergveş
 Allâh Allâh kim ne hoş zeyn oldı hüsn ü behcetün
 Hâk-i kûyundan Celilî kaddine hil'at yapar
 Tâ ide miskîn du'â-yı 'izz ü câh-ı devletün

KAYNAKÇA

- AHDÎ, (2005). "*Gülşen-i Şu'arâ (İnceleme-Metin)*" (Haz. Süleyman Solmaz), Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- ÂŞIK ÇELEBİ (1971). "*Meşâirü's-Şu'arâ*", G.M.Meredith Owens, London:Luzac.
- ATİK, Arzu (2003). *Celîlî Divanı (3b-46a)-(İnceleme-Metin)*, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- AYAN, Hüseyin (1979). "Divan Edebiyatında Hamseler", *EFAD (Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı)* Ankara.
- AYAN, Hüseyin (1983). "Hamidi-zâde Celilî", *Türk Kültürü Araştırmaları*, c.17-21/ S.1-2, s.15-45, Ankara.
- AYAN, Hüseyin (1983). "Celilî'nin Mehek-Nâmesi", *Ege Üniversitesi. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi II*, S.5-13, İzmir.
- AYAN, Hüseyin (1986). "Celilî'nin Hecr-Nâmesi" *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, S.14, Erzurum.
- AYAN, Hüseyin (1988). "Hamidi-zâde Celilî'nin Leylâ vü Mecnûn'u", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, F.3, S.16, Erzurum.
- BEYÂNÎ, (1997). "*Tezkiretü's-Şu'arâ*" (Haz. İbrahim Kutluk), Ankara: TTK Yay.
- ERGUN, Sadedin Nüzhet (1943). *Türk Şairleri* c.II, III., İstanbul: Zaman Ktp.
- ERTAYLAN, İsmail Hakkı (1949). *Külliyyât-ı Divân-ı Mevlânâ Hâmidî*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet (1948). *Külliyyât-ı Divân-ı Mevlânâ Hâmidî*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
- GELİBOLULU ÂLÎ (1994). "*Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, (Haz. Mustafa İsen), Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal (1988). *Son Asır Türk Şairleri*, (3. Baskı) İstanbul: Dergâh Yay.
- İSEN, Mustafa (1997). "Divan Şiirinde Nazire Geleneği", *Ötelerden Bir Ses*, Ankara: Akçağ Yay.
- KAZAN, Şevkiye (1997). "Hâmidî-zâde Celilî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Husrev ü Şîrîn Mesnevisi (İnceleme- Tenkidli Metin)" Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- KAZAN, Şevkiye (2001). "Celilî'nin Mehekk-nâme'sinin İkinci Nüshası Üzerine", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S.5, Güz, s.121-136, İstanbul.
- KAZAN, Şevkiye (2003). "Şeyhî ve Hâmidî-zâde Celilî'nin Husrev ü Şîrîn'lerinin Bir Mukayesesi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, S.44/I-II, Ankara, (2001-bsk.2003), s.181-191.
- KINALIZÂDE HASAN ÇELEBİ, (1989). "*Tezkiretü's-Şu'arâ*", (Haz. İbrahim Kutluk), c.1 Ankara: TTK Yay.
- KOMİSYON (1965). *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu*; c.II, İstanbul: MEB Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1981). *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1934). *Eski Şairlerimizin Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul.
- LATİFÎ (2000). "*Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*", (Haz. Rıdvan Canım), Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- LATİFÎ, (1314). *Tezkire-i Latîfî*, Dersaadet-İstanbul: İkdâm Matbaası.
- LEVEND, Ağâh Sırrı (1965). "Celilî'nin Husrev ü Şîrîn" *TDAY*, ayrı basım.

- LEVEND, Ağâh Sırrı (1984). *Türk Edebiyatı Tarihi*, I.cilt, Ankara: TTK.
- MANSUROĞLU, Mecdud (1945). *İslâm Ansiklopedisi*, c.III, İstanbul: MEB Bsm.
- MUALLİM NACİ (1322). *Lugât-ı Naci*, İstanbul: Asır Matbaası.
- PAKALIN, M. Zeki (1971-72) *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c.1-3, İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- SARAÇ, Yekta (2000) *Klasik Edebiyat Bilgisi –Belâgat*, İstanbul: Risale Yay.
- SEHÎ (1325). *Tezkire-i Sehî*, Âmid Matbaası.
- SÜREYYA, Mehmed (1996). “*Sicil-i Osmânî-Osmanlı Ünlüleri*”, (Haz. Nuri Akbayır), c.2 ve c.5 İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- ŞEMSEDDİN SAMÎ (1989) *Kâmus-ı Türkî*, İstanbul: Pamuk Ofset.
- ŞEMSEDDİN SAMÎ (1996) *Kâmûsu'l-A'lâm*, Ankara: Kaşgar Neşriyat.
- TAHİR, Bursalı Mehmed (1333). *Osmanlı Müellifleri*, II, Matbaa-i Âmire, İstanbul: 230-231; Sadeleştirilmiş yeni bsk. *Osmanlı Müellifleri* (Haz.İ.Özen, A.F. Yavuz) (1972) II, İstanbul: 354.
- TARLAN, Ali Nihat (1966). *Ahmed Paşa Divanı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- TARLAN, Ali Nihat (1997). *Necati Beg Divanı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- TUMAN, Nâilî (2001). *Tuhfe-i Nâilî*, (Hazırlayan Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı), Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- ÜNVER, İsmail (1974).“Hâmidî'nin Türkçe Şiirleri”, *Türkoloji Dergisi*, s.214-233.